

SANAYİLEŞME İLE İLİŞKİLİ
SEKTÖRLER - KURUMLAR

EK – 13

ORMAN ÜRÜNLERİ SANAYİİ

EK – 13

ORMAN ÜRÜNLERİ SANAYİİ’NİN TARİHÇESİ 1923 – 1965 DÖNEMİ

Yalçın EREN – Orman Yük. Mühendisi

Orman Ürünleri Sanayii’nin Cumhuriyetimizin ilanından 1965’li yıllara kadar uzanan bölümünü anlayabilmemiz için sektörün başlangıcını, temelini, tabanını oluşturan, ona yön veren, kapasitesini verimliliğini ve çeşitliliğini zorlayan ORMAN varlığımızı ve Ormancılığımızı yine bu başlangıç noktasındaki durumunu kısaca incelememiz gerekmektedir.

1900’lu YILLARDA ORMANCILIĞIMIZ

Türkiye’deki orman varlığının tespitine, işletme planlarının yapılması ve tanzim edilmesi işine düzenli ormancılığın sokulduğu tarih olan 1857 yılında başlanılmıştır.

1857 yılından itibaren büyükçe bir Fransız Ormancılar ekibi Osmanlı sınırları içindeki Ormanları gezerek il il rapor ve harita çalışmaları yapmaya başlamış ve bu çalışmalar 20 yıl kadar sürmüştür. Ancak bu çalışmalardan ne bir tek rakam ne bir sayfa harita bugünlere intikal etmiştir.

Devlet Ormanlarının işletilmesinin tanzim edilerek Amenajman planlarına göre yapılacağını emreden yasa 1916 tarihinde çıkarılmıştır. Bir adet amenajman heyeti kurulmuş, bu heyet bazı önemli görülen ve yüksek verimli orman alanlarının planlarını çıkarmaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 tarihli bir kanunla amenajman heyetlerinin çalışmaları devamlı hale getirilmiştir.

1944 yılından itibaren de ormanlarımızın Devlet eliyle işletilmeye başlanması üzerine bütün ülke sathındaki işine getirilmiştir. Özetle 1924 – 1943 yılları arasındaki 1172 amenajman grubu ile muhtelif orman bölgelerinde kurulan 1410 ekip 100 hektar büyüklüğünde 2142 adet sahada çalışma yapılmıştır. Ülkemizde Cumhuriyet döneminde ormancılığımız ilk planlı çalışma yapan kuruluşlar arasına girmiştir.

Ancak bütün bu çalışmalara karşılık memleketimiz orman varlığına ait rakamlar ölçme ile bulunmuş rakamlar olmayıp tahminlerden çıkmadır. Kullanılan bazı rakamlar 1923 yılı orman istatistiği ile Orman idaresinin 1926 – 1929 ve 1934 yıllarında yaptırdığı ve ormanlarımızın raporlarından alınan bilgilerin karşılaştırılması ile bulunan rakamlardır.

Yani bu dönemde ormanlarımızın net olarak kapladığı alanı, verimi, serveti, yıllık artımı gibi birçok temel bilgiler bilinmemektedir. Dolayısı ile orman ürünleri hakkındaki bilgiler de maalesef bu mahiyettedir.

1935 yılı nüfus sayımına göre km²'ye 21 vatandaş düşmekte, vatandaş başına da yarım hektar (0.50 Ha) orman düşmektedir. Tahminlere göre bu zamanlarda orman sahamız 10 900 000 (on milyon dokuz yüz bin) hektardır. Bu sahanın 8 300 000 hektarından istifade edilebilmektedir. Orman ürünleri sanayiini ilgilendiren bazı ağaç türlerinin orman genişliğindeki payları (yüzde olarak)

	%
Çam türleri	38
Gök nar	6
Ladin	2
Sedir	3,5
Ardıç	3,5
Diğer çam türleri	0,1
Meşe	5,6
Kayın	2,7
Kestane	1,4
Diğer	3,2
İbrelili	% 54,4
Yapraklı	% 38,7

.....?????

terize edecek ağaç türü birinci sırada çam ve meşe ikinci sırada ise kayın ve göknar gelmektedir.

TÜRKİYE'NİN ORMAN ÜRÜNLERİNE İHTİYACI SARFIYATI VE DIŞ TİCARET BİLANÇOSU (1920 – 1950 dönemi)

Bir ülkenin yıllık orman ürünleri ihtiyacı, zati yakacak ve kullanacak odun üretimine ithalatın eklenmesi ve ihracatın çıkarılması ile bulunur. Ancak bu dönemlerde üretimin kesin olarak bilinmemesi ihtiyacın da kesin olarak tespitine imkân tanımamaktadır. Bu hususlarda da yapılan tahminlere göre değerlere ulaşılmıştır.

Prof. Dr. Ali Kemal YİĞİTOĞLU'nun 1945'li yıllarda yaptığı tahminlere göre kişi başına yılda

Yakacak odun sarfiyatı 0.550 m³

Yapacak odun sarfiyatı 0,200 m³

Cumhuriyetimizin ilk yıllarında bu tahminlere göre Türkiye yılda 10 milyon m³ “Yakacak” 3,5 milyon m³, “Yapacak” odun hammaddesi sarfeder. Toplamda 13,5 milyon m³’ü bulan odun sarfiyatımız (kullanımımız) tamamiyle memleket ormanlarından kaynaklanır. 3,5 milyon m³’lük yapacak orman ürünü sanayisi için hammadde olarak verildiği düşünülürse gerek makine ile gerekse testere veya balta ile işlendiğinde % 50 randıman alındığı varsayımı ile ülkemizin Cumhuriyetin ilk yıllarındaki her türlü işlenmiş ağaç mamul üretimi 1 750 000 ??? olarak bulunur.

Prof. Dr. Ali Kemal YİĞİTOĞLU’nun verdiği diğer rakamlara göre harpten evvelki (II. Dünya savaşı) 15 yıllık ortalama
????.....

Ürünün Cinsi	İhracat (m3)	İthalat (m3)	Fark (m3)
Yakacak Odun	41 000	86 000	45 000 <i>eksi</i>
Kullanacak Odun	103 800	17 300	86 000
Ağaçtan mamul eşya	12 100	4 200	7 900 <i>eksi</i>
Genel	156 000	88 500	49 400

Halbuki ormanlarımız bu ihtiyacı karşılayacak durumda değildir. Koru ve baltalık ormanlarımızdaki verimi sarfiyatla karşılaştırdığımızda bu açığı anlayabilmekteyiz. Yine Cumhuriyetimizin ilk yıllarında 3 milyon m³ arazi açığı bulunmaktadır. Devletimizin ekonomik durumunun yetersiz oluşu ile hemen hemen yok sayılabilecek endüstriyel temel orman ürünleri sanayisinin gelişmesini önlemeyi bırakalım yeniden planlanmasının ve yatırımının devletçe veya özel sektörce yapılabilmesini engellemiştir. Sosyal alt yapı yatırımlarının da yapılamaması nedeniyle de orman mahsullerinin büyük kısmı yakacak olarak tüketilmiştir.

Cumhuriyetimizin bu ilk yıllarında orman ürünleri sanayii olarak kabul edebileceğimiz temelde odun sarfiyatının (kullanımının) en önemli yerlere göre dağılışı tahmini şöyledir:

Kullanım Yerleri	Yıllık Kullanım Miktarı (1000 m3)	%
Yapıcılık	3 200	89
Madencilik	175	5
Kağıt Sanayi	105	3
Münakale (Travers, Köprü, Gemi)	120	3
Yekun	3 600	100

Yukarıdaki tabloda zamanında kullanılan terimler aynen alınmıştır.

% 76'sı ibrelilere (% 60 Çam - % 30 Gökmar - % 10 Ladin Ardıç vs.)
% 24'ü Yapraklılara (% 70 Kayın - % 20 Meşe - % 10 Kestane Gürge) aittir.

Aynı dönemde Türkiye'nin dışında dünyanın yıllık odun sarfiyatı kişi başına 0.800 m³ olup toplam tüketimi 1 600 000 (bir milyon altı yüz bin) metreküptür.

Bu dönemde mevcut fabrikalarda veya el ile imalatta (testere – balta ile) üretilen türlü mamullerin cinsleri – terminolojisi.

Dört köşe kereste

Balta malı

Hızar hatlı

Hızar tahtası

Sapan oku, sap eğrisi, araba tekerleği, ispit parmak, pedavra, varil tahtası

Meşe fiçı tahtası

Kavata, yaba, kürek

Dügen (biçme)

Dügen (yarma)

Her çeşit araba malzemesi

Travers

olarak sıralanabilir.

Odun hammaddesinin mamul hale getirilebilmesi için kullanılan imalat sırası ise yine cumhuriyetimizin ilk yıllarında şöyleydi:

- 1- Balta ile imalat
- 2- Bıçkı ile imalat
- 3- Yarma imalatı
- 4- Fabrika imalatı

?????.....

1930'lu yıllarda ülkemiz insanı orman ürünü üretmek için birinci sırada baltayı kullanmakta idi. İkinci sırada hali vakti iyi olanlar bıçkı (testere)'yi kullanmakta idi. Yarma imalat ise çok düzgün lifli kaliteli tomruk kısımlarından yarma usulü ile en çok fiçı tahtası üretilmekteydi. Dördüncü sıradaki fabrika imalatını orman ürünleri sanayii olarak inceleyeceğiz.

*

CUMHURİYETİN İLK YILLARI ORMAN ÜRÜNLERİ FABRİKASYONU (SANAYİİ)

Bu yıllardaki Türkiye'deki orman ve ormancılık hakkında kısa bilgilerden sonra ülkemiz asli (doğal olarak yetişen) orman ağaçlarının kesimini müteakip ağaç biçme ve başı diğer şekillerde değerlendirilmesi, fabrikasyonu şu şekilde olmuştur. 1900 yılından başlamak üzere.

İlk kereste fabrikamız 1908 – 1910 yılları arasında Cide (Karadeniz kıyısında Kastamonu'nun ilçesi) kurulmuştur.

Yine bu yıllarda	Filyos ve Dinarda
1911 – 1913'de	Safranbolu ve Taşköprü'de
1915'te	Bozhüyük'te
1923'te	Bolu'da
1928'de	Ayanuk'ta
1930 – 1931'de	Bafra ve Ayanuk'da
1940'ta	Dursunbey'de (orman idaresince kuruldu 15.000)
1944'te	Eskipazar'da

olmak üzere otuza yakın tesisin çalışmakta olduğu ve bu tesislerde en başta kereste (sert ve yumuşak) ve yan ürün olarak parke ve ambalaj sandığı vs ahşap ma???

1930'da İstanbul'da Kontrplak fabrikası

1930'da bir Amerikan şirketi tarafından İstanbul Büyükdere'de kibrit fabrikası kuruluyor.

Orman ürünleri sanayii 1950'li yıllardan sonra daha da çeşitlenerek doğal olarak teknolojik gelişmeye paralel ????. işlemenin çeşitliliği ve kapasiteleri artıyor.

Bu dönemlerde Orman Ürünleri işleyen saydığımız tesisler dışında orman içi ve orman kenarındaki bölgelerde yaşayan insanlarımız kendi zati ihtiyaçlarını karşılamak için kendi imkânları ile orman varlığından yararlanmış ve kendi ihtiyaçlarını üretmişlerdir. Ağaçları kesmek için 2 kişi tarafından kullanılan büyük testere (kolastar)'ler ??? kullanarak gövdeleri enine ve dikine kesmiş. Kereste Azman – Tahta vs. üreterek bahsedilen zati yapacak ihtiyaçları dışında okul – cami – köprü vs. inşa etmişlerdir.

Karadeniz – Marmara ve Ege bölgelerinde bir çok yerlerde orman içinde ağaç kesim sahaları yakınında seyyar buhar motorları ile (LOKOMOBİL) makine (Katrak – şerit) çalıştırarak üretim yapmışlardır.

Cumhuriyetimizin ilk yıllarında kurulan diğer tesisler yanında onun kadar büyük dünya çapında ünlü ve olabilecek en büyük kapasiteye sahip Ayancık/ZINGAL AŞ şirketinden bahsetmeden geçmek mümkün değildir. Türkiye'nin bu yıllarda süper üretimin dünyanın sayılı tesislerinden olan ZINGAL AŞ tamamiyle bir yabancı sermaye kuruluşudur. Ortakları arasında

?????

?????..... ülkelerin girişimci şirket ve bankaları bulunmaktadır.

Bir mukayese yapmak gerekirse 1900 yılından itibaren kurulan orman ürünleri tesisleri küçük kapasiteli belki de günümüzdeki atölyeler seviyesinde idiler. Çok az sayıda olanlar yılda 20 – 25 bin metreküp tomruk işleyebiliyorlardı. Halbuki AYANCIK'ta kurulan bu tesis devletleştirildiği 1945 yılına kadar bazı yıllarda 300 000 m3 varan üretim yapmıştır. Tarihçesine kısaca bakalım.

Ülkemizin Marmara bölgesinde orman ürünü işlemek ve kibrit de dahil olmak üzere bazı mallar üretmek üzere "Türkiye – Kibrit Tekeli" adı altında bir şirket kurulmak isteniyor. Fakat başarılı olunamıyor. Bu şirket 1928 yılında Sinop ili Ayancık ilçesinde civar ormanlardan temin ettiği imtiyaz ve işletme sözleşmesine dayanarak fabrika inşaatına başlıyor.

Ayancık çevresinde bakir ve muhteşem bir orman varlığı var. Ayancılığın güneyine doğru Karadeniz'e bakan dağ yamaçlarında, ÇANGAL ormanları; batıya Türkeli ilçesine doğru ZİNDAN ???ormanları var. Bu ormanlara Zindan ormanları adı verilmesi boşuna değil. Orman o kadar sık ve ulu ağaçlarla kaplanmış ki içine girdiğinizde bir damla güneş ışığı toprağa değmemekte zindan gibi bir karanlıkta kalmaktasınız. (Bu benzetme 1982 – 1991 yılları arasında bu fabrikada idarecilik yaptığımda yörenin zamanı yaşamış insanları tarafından anlatılmış idi). Şirket ZINGAL adını da bahsedilen ZİNDAN ve ÇANGAL isimlerinden üretilmiştir. Şirketin faydalanma alanı bu ormanlarla kalmıyor. Batıya İnebolu'ya kadar uzanıyor.

Fabrika 300 dönümün üzerindeki bir sahada 1930'da hemen hemen inşaatı bitirip üretime başlıyor. Ormanlardan fabrikaya tomruk taşımak için 40 km'ye yakın devokil hattı kuruyor. 9 adet lokomotif ve yüzlerce vagon ile zaman zaman günde 1 000 m3'e yakın mal indiriyor. Ayrıca 15 km uzunluğundan bazı direklerinin 40 mt yüksekliğinde olduğu söy???.....lokomobiller ile tahrik ediyor.

Fabrika içinde üretimin ihtiyacı olan mekanik ve elektrik enerjisi üretmek için 4 adet 500 HP güçte WOLF marka lokomobil kuruyor. Bu buhar motorları üretim artıklarını yakarak çalışıyorlar. Yani tesis kendi enerjisini kendisi üretiyor. Zaten Ayancık ve çevresinde elektrik yok. Dört adet lokomobilin iki adedi doğrudan elektrik üretiyor. İki adedi de paralel olarak bir ana transmisyon milini çevirerek

kayış – kaskak sistemi ile ana imalat bölümündeki 16 adet muhtelif kapasitede katrak tezgahını ve diğer (baş kesme – yan alma gibi) makineleri çalıştırıyor.

Üretilen kereste ve diğer mamullerin ihracı için deniz nakliyatından başka alternatif bulunmadığından denize 80 mt uzanan ankastre ve 10 ton kapasiteli bir yükleme vinci inşa ediliyor. Bu vinçle keresteler mavnalara yüklenerek fabrikanın römorkörü ile açıkta bekleyen gemilere taşınıp gemi vincine veriliyor.

Bu arada fabrikada bütün yardımcı hizmet bölümleri de bulunmaktadır.

Tesis 1945 yılına kadar çoğu zaman üç vardiya çalışarak yılda 300 000 m3 varan üretim yapıyor. Çam, göknar, kayın, meşe kereste üretiyor. Kerestenin büyük kısmı Avrupa ülkelerine ihraç ediliyor, bir kısmı da başta İstanbul olmak üzere İzmir gibi büyük şehirlere de satılıyor. Bu tesiste kereste üretimi dışında

Arıkovanı

Şeker sandığı (şeker fabrikaları için kesme şeker ambalajı)

Yumurta talaşı

Yumurta sandığı

Mobilya (siparişe bağlı) üretilmiştir.

Kayın ve meşe kereste üretimine bağlı olarak da yılda 100 000 m2 civarında da meşe ve kayın masif parke üretimi de yapılmaktaydı.

Zıngal şirketinin bu fabrikayı kaç ???..... bilinmemekte idi ise de bugün yapacağımız tahmin ile 60 – 70 milyon Dolar desek yanlış olmaz.

Bu fabrikanın gerek inşaat gerekse işletme sürecine Ayancık ilçesi ve Ayancık halkı sosyal – ekonomik ve kültürel bir patlama yaşamış, Ayancık'a gelen Hollandalı ???..... Alman Polonyalı yabancılarla beraber olmuş. Fabrikadan şehire döşenen bir kablo ile elektrik verilmiş. Cumhuriyetin ilk yıllarında elektrik kullanan ilk kasabalardan olmuştur. Tenis kortu ve tenis maçları – at gezintileri de dahil olmak üzere, yüksek sosyal ve ekonomik canlılık yaşamıştır.

Orman ürünleri sanayiimizin bugünlerdeki temelini oluşturan saydığımız bu fabrikalar devletten aldıkları imtiyaz haklarını kullanarak ormandan yararlanıp tesislerini işlettiler. Yapılan sözleşme hükümlerine uymadıkları gerekçesi ile peyderpey sözleşmeleri iptal edilerek kapandılar. Bir kısmı da sahipleri tarafından devlete satıldılar. Ancak burada 1944 yılından itibaren milli ormanlarımızın tamamının devlet tarafından işletileceği kararı etkili olmuştur. Zira fabrika işletmecileri hammaddelerini orman idaresinde açık artırmalı satışlardan temin etmek zorunda kalmışlardır.

Özetle 1937 tarih ve 3119 sayılı Orman Kanunu'na göre Ayancık – Bafra – Bolu – Pazarköy – Ulupınar fabrikaları devletçe satın alınmışlardır. Bu fabrikalar orman genel müdürlüğü (5. şube) sorumluluğunda ve yönetiminde “Orman Ürünleri Sanayi” adı altında üretime devam ediyor. Yeni fabrika ve üretim hatları ile yıllık üretim kapasitesini 720 bin m³'e kadar çıkarıyor.

ORMAN ÜRÜNLERİ SANAYİİ'NİN 1983'DEKİ DURUMU

Üretimin Cinsi	Tesis Sayısı	Yıllık Üretim Miktarı
Kereste – Muhtelif büyüklükte fabrika ve atölyeler	6 000	9 000 000 m ³
Masif Parke	24	1 500 000 m ³
Yonga Levha	3	40 000 m ³
Kontraplak	2	38 000 m ³
Kontratabla	2	5 000 m ³
Lif Levha	3	40 bin ton
Kaplama	5	30 000 m ³
Ambalaj		
Tek dikişli Sandık	1	1 500 000 adet
Pencere camı Ambalajı	1	25 000 m ³
Elma Sandığı (aile işlt.)	?	30 000 m ³
Emprenye	8	150 000 m ³
Prefabrik	1	1 000 adet ???

Sektörün 1965'deki durumuna baktığımızda Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren ki durumuna göre büyük bir farkın olmadığını bazı ürün değişikliklerinin olduğunu görürüz.

- 5 yıllık kalkınma planları sektörü iyi tanıyamadı. Tahminler iyi yapılamadı.
- Israrla İNTANSİF ORMANCILIK (orman ürünlerinin milli ormanlardan karşılanması) politikası ithalatın kısıtlanması
- Yüksek maliyet nedeniyle İHRACATIN yapılamaması
- Hammadde satış şekil ve şartlarının yanlışlığı
- Hammadde üretim planlamalarının yapılamaması
- Teknik ormancılığın yapılamaması nedeniyle düşük kalitede odun üretimi
- Yurtdışı pazarların yok sayılacak ağaç mamullerinin bu pazarlar isteklerine göre tesis üretim ve satış politikaları yapılmadı
- Levha ürünleri hariç ciddi bir sermaye yatırımı yok
- Özellikle kereste üretimi çok sayıda istihdam yapmayan vergi vermeyen kayıtsız “ŞERİT” denilen ucubelerin elinde

- Kalite standartları uygulanmıyor
- Tekniğine uygun üretim yapılmıyor
- Özellikle kerestenin ıslahı için kurutma teknolojisi parke hariç kullanılmadı

Gibi sektörün onlarca eksiğini dile getirebiliriz. Bu sanayiinin ülkemiz ekonomisindeki önemini yeterince takdir edemediğimiz bir gerektir.

Örnek verelim bir önceki tabloda yılda 9 000 000 (dokuz milyon m³) odun hammaddesinden % 60 randıman alınarak keresteye dönülse 5 400 000 m³ kereste 3 600 000 m³ artık çıkar. Bu artığın % 10'u testere talaşı olarak ayrılrsa kalanı 3 240 000 m³ odun artığının Türkiye'de neredeyse tamamı yakılıyor. Bu miktar Amerika'da tamamen kağıt veya yonga levha oluyor. Dikkat edelim.

ÜÇ MİLYON İKİYÜZKIRK BİN METREKÜP ODUN HAMMADDESİ...

(imza)